

МУНИЦИПАЛЬНОЕ БЮДЖЕТНОЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ
"ДУС-ДАГСКАЯ СРЕДНЯЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА ОВЮРСКОГО КОЖУУНА"
РЕСПУБЛИКИ ТЫВА

"Согласовано"
Зам. директора по УВР
Севен-оол /Седен-оол С.В./
Протокол № 1
от "31" августа 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА ПО УЧЕБНОМУ ПРЕДМЕТУ

ИИЯ ИИЯИИ
(название предмета)
для 10 класса, на 2023-2024 учебный год

Автор учебника: Чалышев В.П. Давыд К.Р
Учитель: Севен-оол Седен-оол С.В.
Категория: Учитель

Дус-Даг – 2023 г.

Тыва аас чогаалы, чечен чогаал чоннун чогаалчыны салым-чаваныннын боттуг көстүүшкүнери болур. Аас чогаалы тыва чоннун ада-өбөлөринин чус-чус чылдарда чогаалдып, болбаазырадып келген сөөгүн уран чүүлү болур. Оон эстетиктиг чанчылдарында даянгап, дөлөйнин улустарынын (эн ылангыч орус, моол) литератураларынын үлгөр-майын эдерип, тыва чечен чогаал 20 чус чылдын чээрбиги чылдарындан бээр боттанып келген. Амгы үеде тыва аас чогаалы болгаш литература Тыва Республиканын чонунун культуразынын эн улуг доктаамал эстетиктиг чанчылдарыг уран чүүлү болу берен. Ол ам чонну чаатгай чанчылдарга, кижизилеринин, өбөлөрнин алдарлыг төөлүүн өөрениринин, келир үеге бүзүрөп болурунун иделелин бржыгтлаар чепсээ апарган.

Тыва чогаалды өөрениринин сорулгалдары

Аас чогаалы болгаш литература кижилеринин медерелин сайзыралдыгыга, салыш-сеткилин байыдарында, аажы-чанын хевирлээринге, чоннун чаатгай чанчылдарын эдереринге аажок улуг салдарны чедирип турар, ынчангаш оларны уран чүүлүн өске-даа хевирлери-биле холбаштырып өөрестишпаан, дараазында *сорулгаларны салган*:

-Тыва улустун шаандагы болгаш амгы амдыралы-биле, хосталга, аас-кежик дээш чоннун демисежип чоранын өөреникчилерге таньштырар, төөлүүчү ёзу-биле утгап өөредир.

-Россиянын хей националдыг улустарынын акы-дулма харылзааларын, кожа-хелбээ чурттар, дешпилгелин чоннары-биле харылзааларын көргүскен чогаалдар-биле чалыгыларнын интернационалчы, патриотчу кижизидилгезин бржыктырар.

-Улустун аас чогаалынын, литературанын курлавырларын аныяк салгалды чаатгай идесалдарга, улусчу моральга, ужур-чурумга, төрэн чуртулга, чонунга, төөлүүгүг чоргаралды, бойуска, кижиге, дирип амьтаннарга гуманисчи хамаарылгалыг болурунга кижизилеринге ажыглаар.

-Тыва литература амдыралга тура-соруктуг, омак-сергек, бурунгаар чүткүлдүг, хей-аяттыг, күш-ажылга болгаш эстетикага кижизидип, ону алдаржыдып өстүреринге чепсек болур.

-Улустун аас чогаалынын, литературанын теоретиктиг билиглерин бржыг шингээтиргеш, оларны амдыралга ажыглап билдиринге өөредир.

-Чогаалдарнын идеялиг утказын, уран-чеченин медерелип, уран номчулгага бржыг хандыкшылдыг болурунга өөредир.

-Уе-үеде тыва литературанын шиптирлеп турганы хей айтырыгларын тыва чогаал эртемнинин башкылашкынынга чаа чогаалдыкчы, тывынгыр, ханы билиги, хей-аят кирикчи эрудициязы, бодунун үлгерлиг чорру-биле өөреникчилернин дилеп тывар, сонуургалдыг ажылдарын чедип алыр.

10 кلاسка тыва чогаал программазынын кол сорулгазы – уругларын чогаал талазы-биле эге болгаш ортумак класстарга алган билин улам ханьылдып, школагларнын тус-тус угланьшыкыннардынга дууштур өөредип таньштырары. Чаа үенин школаглары үстүкү класстарга нити (үндезин) билигин, профилдиг хандыр өөредиринин дээш оон-даа өске угланьшыкыннардынга дууштур өөренирин сүмелеп турар болганда, үстүкү класстардын өөреникчилеринге тыва чогаал талазы-биле билигини чангыс ай программа-биле бээри болдунмас.

10 класка тыва чогаалга өөрөдигге программазын боттандырадынга ажыглаар чугула технологиялар.

Өөрөдиглиг технологиялар аттары	Кол сорулгалары
1. Класс-кичээл системазы	Билиг, чанчыл, мергежилди хевирлээри.
2. Бот-тускайлан өөрөдиринин технологиязы	Билиг, мергежилдерни шынафлыг бээри. Өөреникчилернин мезү-бүдүжүн хевирлээри.
3. Бөлүктөй өөрөдиринин технологиязы	Уругуну кижилер-биле чугаалжып билирингөө өөрөдир.
4. Чөрүлдээлиг айтырыгларны дилеп тыварынын технологиязы	Башкынын удуртулгазы-биле чөрүлдээлиг айтырыгларны дилеп тывары болгаш ону уругуну бот-тускайлан шиптирлээри.
5. Проблемниг айтырыгта даянып өөрөдир технология	Башкынын удуртулгазы-биле проблемниг айтырыгларны шиптирлээрге, өөреникчилернин активчи киржилгезин тургузары.
6. Сайзырадып өөрөдир технология	Өөреникчини бүгү талазы-биле сайзырангай, бурунгаар көрүштүг кизи кылдыр хевирлээри.
7. Кижилер-биле харылзакжып өөрөдир технология	Дискуссиялыг, коммуникативтиг культураны хевирлеп, интеллектуалдыг болгаш критиктиг боданышыкынын сайзырадыр.
8. Оюн технологиязы	Продуктивтиг болгаш дүргөн боданышыкынын сайзырадып, уругуну коммуникативтиг культуразын бедилери.
9 «Портфолио» технологиязы	Өөреникчини бодун үнелеп билдир кылдыр өөрөдир, өөрөдигге бот башкырылгалыг ажылдап билдир кылдыр кижизилери.
10. Эвилелдежилге технологиязы	Өөреникчинин болгаш башкынын аразында ден эргени, эш хуу этежилгелиг, субъект-субъективлиг

	Хамаарылганы түрү узары.
11. Информатив-коммуникативтик технология	Информастыг билип-куль-туразын сайырадырды, өөреникчинин бог-тускайлан сайыраарынта элтиг байдалды тургузуп бээри
12. Шинчилел технологиязы	Өөреникчилернин өөреликте сондуургалын күштедирип, сайырадырды, өөрениген материалын медресдин-биле шингээлип алырды. Херек билиглерни боду дилеп тып, ону ажыглап билири, сайтарылгалыг боданып билири, кижилер-биле шын харылзааны түдүп билири. Уругларнын чогаалдыкчы чоруун сайырадырды, бар билиглерин ханыладып, быжыглап билири.
13. Төлөвилел технологиязы	Өөреникчилернин амдырал-биле сырый харылзаадан чаа билиглерни чедип алырды.
14. Калдык-камталал технологиязы	Калдыкшылыныче кичээнтэй салып билири. Арыг-елип болурунта чанчыктырары Болдунун калдыкшылыныга камныг болуру.
15. Дистанциалыг өөрелир (компьютер, интернет дузазы-биле) технология	Бог-тускайлан куль-туразын белдип, сайырадырды, уругта бог-тускайлан билин белдип алырынта элтиг кылдыр тургузуп бээри.

10 класека тыва чогаал эртеминте хыналда ажылдарнын үнелелги.

Хыналда ажылдар-чогаалдыглар, эдиртиглер сөзүглелдери амгы үенин негелделеринте, амдыралгычы дуржулгага барымдалаган кижизидикчи уткалыг болуру чулууга. Олар уругларнын назы-харынга, өөрениген темаларынта дүүшкөк болуру албан. Хевирлерин башкы уругларнын билинин, калдыкшылынын аайы-биле ыяап-ла таарыштыр шилип алыр. Дылдын уран-чечен арталарын сайтарарынга, сөзүглелди билиринте, номчаньынта, чогаал маалдырларынта, авторга, чогаалда болушкуннарга хамаарышкан янзы-бүрү онаалгалар уругларнын чогаалдыкчы чоруун сайырадырдыр ужурулуг.

10 класесты доозуп тура, өөреникчилеринин билип алыр ужурулуг чүүлдери:

10 класесты доозуп тура, өөреникчилернин билир ужурулуг чүүлдери:

- Тыванын сурагалыг чогаалгычларынын чогаалдыкчы ажыл-чорудулгазын билир;

- чогаалдын төөлүлүг үе-биле харылзаазын илерелип шылдаар;

- авторнун туружун тодоралды, чогаалчынын стилинин онзагайларын ылгап билир;
- литературалуг дьылдын нормаларын, чутга куль туразын сагып, чечен чогаалды аяныгы номчул, күүседип билир; чогаалдын идеялиг утказын, пафозун, чогаалчынын делегей көрүүшкүнүн сайгарып билир; шингээдип алган литература-теориялыг билиглерин практика кырынта ажыглап шингээткен турар ужурулуг.
- Өөреникчилер бижимел ажылдарны күүседип тура:
 - сөзүглелдин планын, тезистерин тургузуп билир;
 - чогаал дьлынынурдан чурумалдыг аргагарын тодоралдып билир;
 - номчаан чогаалынта хамаарыштыр бодунун бодалын уран чуулдун өске хевирлерин-биле холбап, шүтүмчүлелиг игерелип билир;
 - бог-тускайлан номчаан чогаалдарынта хамаарыштыр үнелелерни бижип билир;
 - энциклопедиялыг, тайылбыр, литературалуг словарьларны ажыглап, каталог-биле ажыглап, солун-сеткүүл, телевидение, интернет четкизин ажыглап билир ужурулуг.

Ажыглан литература:

1. Калзан А.К. Амыдырал болгаш литература. – Кызыл: ТывНУЧ, 1980.
2. Куулар Д.С., Кызыл-оол В.С. Методиктиг сүмелер. 5-ки класстын «Төрзэн чогаал» ному-биле ажылдаар башкыларга дуза. – Кызыл, 1992.
3. Комбу С.С. Тувинская литература. Словарь. – Новосибирск: Наука, 2012.–360 с.
4. Тувинская письменность, язык и литература. – Кызыл: Тувинское книжное издательство, 1980.
5. Куулар Д.С. Тувинская поэзия. Очерк истории. – Кызыл, 1970.
6. Чамзырын Е.Т., Херел а.Х. Тыва чогаал. 10 класс. – Кызыл: Национал школа хөгжүлөр институт, 2022.

10 класска тыва чогаал кичээлдерин чорударынын календарь-тематиктиги планы.

Кичээл №	Кичээлдернин темалары	Бажынгта онаалга	шагы	Эрттирер хуну, айы	
				План да	Факт
1-ти чартык чыл					
1	Кириилде кичээл. Чечен чогаалды сайгарары	Кыска чечен чугаалан номчааш, сайгарар	1		
2	Тыванын Россияга каттышканы болгаш Тыва литературанын улам ынай хөгжүлдези	Конспект	1		
3	Кичээл-портрет С. А. Сарыг-оолдун чогаалдыкчы наамдары	Реферат бижир С. А. Сарыг-оолдун чогаалдыкчы ажыл-ижинге хамаарыштыр	2		
4	С. А. Сарыг-оол «Эне-Сайым», «Саян-биле чугалажыг»	«Эне-Сайым» деп шүлүктү шээжилээр	2		
5	С. А. Сарыг-оолдун ынакшыл болгаш публицистиг лириказы.	Шүлүктернин кайы-бирээзин доктаалыр	2		
6,7	С. А. Сарыг-оол «Алдын-кыс»	План, тест тургузар	4		
8-9-14	С. А. Сарыг-оол «Ангыр-оолдун тоожузу»	Номчуур, чогаалдыкчы ажылдар, сайгарылгалар	6		
11	ЧСК. Кичээл-илеткел «Ангыр-оол мезн ынак маалдырым»	«Ангыр-оолдун тоожузунда» аас чогаалы	2		
12	ЧСК. Чогаалды «Баштайгы ынакшылы»	Номчуур	1		
13	Литературанын улусчузу	С. Б. Пюрбюнун наамдары	2		
14	КДНК. «Аян тудуп челип келдим»	Шүлүктернин уран-чечени	2		
15-16	С. Б. Пюрбюнун лириказы	Шүлүктерни сайгарар, кайы-бирээзин шээжилээр	4		

17-18-19-20.	С. Б. Пюрбю «Кызыл үер»	Чогаалдыкчы онаалгалар. Көргөн шиизинге рецензия бижиир б) Күжешпейге болгаш Шаалайга авторнун хамаарылгазы в) Чогаалдын төөлүгү үе-биле харылгаазы	4		
21	ЧСК. Кичээл-истегле «Күжешпейнин овур-хевирн»	Шүлүглелди сайгарар чурумун катптаар	2		
22-23-24.	С. Б. Пюрбю «Үем болгаш үе-чөргөм дугайында»	а) «Тоожунун маалыры – төөгүнүн дириг херечизи» деп бодалды чижектер-биле бадылткаар. б) Тывага болуп турган төөлүгү болушкуннарны чогаалдан ушта бижиир в) Шүлүглелдин уран-чеченинин онзагайы	4		
25	ЧСК. Кичээл-оюн «Чүү? Кажан? Каая?»	Чогаалды бижииринге белеткенир	2		
26	ЧСК. Кичээл-чогаалды «Найырал - күчүлүг күш»	Дынаалдыктар «Тывага болган төөгү-револлюстуг өскерилгелер»	1		
27	Тыва литературала төөгү-револлюстуг тема	Дынаалдыктар белеткээр: А. К. Кагаан «Чонга бараалгаткан чогаалдыкчы ажыл» ...	1		
28-29-30-31-32-33	Кичээл-семинар С. К. Тока «Араттын сөзү»	Номчуур, чогаалдыкчы онаалгалар, тест	6		
34	Кичээл-рецензия С. К. Тока «Араттын сөзү»	Номчалан чогаалдарында анноция бижиир	2		
2-ги чартык чыл					
35	ЧТ. Чечен чогаалдын кол-кол методтары	Конспект бижиир	2		
36	Кичээл-лекция О. К. Саган-оолдун чогаалдыкчы намл.	Реферат бижиир «О. К. Саган-оолдун чогаалдар-та үнелел	3		
37-38-39.	О. К. Саган-оол «Деспестер»	А) Анык зоотехниктин ажыл-херек айы-биле бүдүжү, хууда амбыралында кижизин, тогтуу б) Агар-оолдун чанында, ажылынын стилинде таарымга чок чүүлдер в) романнын дылынын уран-чечени г) Чогаалды бижииринге белеткенир	5		

40	ЧСК. Чогаалыг «Хеймер-оол - чаа чуулдун өөскүдүкчүзү»	Чогаалыгны сайгарар	2
41	Кичээл-илеткел Роман дугайында билиг. Тыва романнын тывылганы болгаш баштайгы базымнары	Номчаан номунга үндэзинниг үнөлгөл бижкир	2
42-43-44-45.	М. Б. Кенин-Лопсан «Чүгүрүк Сарала»	Романнарнын композициязы, сюжеттин сайгарар	5
46-47-48-49	КДНК. К. К. Кудажы «Ыржым булунт», «Ырак булунт»	Романнарнын композициязы, сюжеттин сайгарар	4
50	Кичээл-таныхжылга С. О. Тамбанын чогаалыкчы наждары болгаш ажыл-чорудулгазы	Критиктиг статья «Донгада калдыктын» чаа аян-хөөнү» концепт	4
51-52	С. О. Тамбанын лириказы	Шулуктерни сайгарар	3
53-54	С. О. Тамба «Алдынчы»	Айтырылгарга харыы	4
55-56-57	С. С. Сюрюн-оол «Ынакшыл-дыр»	Чогаалыкчы онаалгалар	3
58	Ю. Ш. Кюнзегеш «Чеди-Сүүр»	Шулукту доктаалыр	3
59	Кичээл-допчулгал К. Ч. Тонунун наждары болгаш чогаалыкчы ажылын нинити үнелгели.	Реферат бижкир	2
60-61.	К. Ч. Тонунун лириказы	«Көгерим» деп шулуктун филологтуг сайгарылгазы	1
62-63	К. Ч. Тонун «Ынакшыл болгаш өлүм»	Чогаалыкчы онаалгалар	2
64	Кичээл-лекция Т. Д. Кызыл-оолдун чогаалыкчы наждары, ажыл-чорудулгазы	Чогаалыкчы ажыл: Чогаалыг-фантазия. Чогаалчы В. Б. Монгуш-биле интерью Чижээ: Шоодулгуг азы сатира-номорлуг чогаалдар бижкир деп бодал силерге канчаар төрүттүнүп келген ирги?	2
65-66	Т. Д. Кызыл-оол «Бугага үстүрүпкен»	Шоодулгуг чогаалдарнын ужур-дузазы	3